

Niin monet nostalgiaat jotka eivät halua vaieta

Immanuel Kant, *Radikaali paha.*
Paha eurooppalaisessa perinteessä.

Toim. Ari Hirvonen & Toomas
Kotkas. Loki-Kirjat, Helsinki

2004. 294 s.

I

Kirja painaa 345 grammaa ja siinä on 294 sivua. Tässä on periaatteessa kaikki mitä siitä tarvitsee tietää.

Olin kirjoittamassa arviota *Radikaalista pahasta*. Kun minun piti viimeistellä teksti, sain kuulla erään minulle rakkaan henkilön kuolemasta. Pyyhin pois lähes kaiken mitä olin kirjoittanut, sillä teoreettinen ote pahasta tulee aina liian aikaisin tai liian myöhään. Todellisuuden paineen edessä se murtuu.

Pahaa ei nimittäin kohdata teoriassa. Derridan arkkipahalla tai Nietzschen genealogisella metodilla ei ole mitään arvoa pahan kohtaamisessa, sillä ne eivät sano itse asiasta yhtään mitään. Kun akateemisen tekstin yrittää suhteuttaa omaan kokemukseensa, se ikään kuin maksoituu. Rationaalisten kategorioiden soveltaminen eksistentiaaliseen kokemukseen ei onnistu. Myönnän, ettei näkökulmani tee oikeutta *Radikaalin pahan* kirjoittajien oppineisuudelle eikä heidän argumentaationsa hienoudelle, mutta kahta erilaista kokemusta ei voi asettaa rinnakkain. *Radikaalin pahan* kirjoitukset ovat niin kaukana, etten löydä niistä kosketuspintaa.

Radikaalin pahan toimittajien mukaan ”ajattelun on [...] asetuttava [pahaa] vastaan” (7), mutta juuri tämä vastaan asettuminen on nihilismin perusliike. Pystyttyessään pahaa vastaan filosofia ja etiikka ulkoistavat pahan ja avaavat samalla pelastuksen horisontin. Filosofia on paikalleen juuttunut levy: pahaa vastaan on asetuttava koska pahaa vastaan on asetuttava koska pahaa vastaan on asetuttava.

Kristinuskon perustaja neuvoi, ettei pahalle pidä tehdä vastarintaa. Neuvo on turha: pahalle ei *voi* tehdä vastarintaa.

Lähes kolmesataa sivua huoliteltua, lukenutta, kaikin puolin onnistunutta tekstiä.

Mutta se ei auta.

II

Radikaalin pahan kulmakivenä on Markku Lehtisen suomennos Immanuel Kantin kirjoituksesta ”Pahan ja hyvän periaatteiden rinnakkaisuudesta eli radikaalista pahasta ihmisluonnossa”, joka julkaistiin aikoinaan Kantin teoksessa *Uskonto pelkän järjen rajoissa*. Kantin mukaan moraalien ei pidä piitata päämääristä, vaan moraalilain sitovuus johtuu sen toimintaohjeiden ”pelkästä yleisestä lainmukaisuuden muodosta”. Toisin sanoen tahdon on kunnioitettava lakia ollakseen moraalinen: Kant ei kelpuuta moraalille toiminnalle mitään muuta mittapuuta. Toiminta jonkin muun vaikuttimen vuoksi, esimerkiksi itsekkyydestä tai säälistä, voi näyttää moraalilaiselta, mutta ei ole sitä.

Ongelmat syntyvät siitä, että tahto on Kantin mukaan vapaa. Kant tarkoittaa ”radikaalilla pahalla” sitä, että moraalilolentona ja siten vapaana olentona ihmisellä on mahdollisuus valita moraalilain vastaiset toimintaohjeet. Kant täsmentää, ettei ”moraalisessa pahassa” voi olla kysymys luonnollisesta taipumuksesta, viestistä tai valitsemiskykyä määräävästä objektista, vaan vapaudesta: vapaus tieteenkin on edellytys sille, että ihmisen moraalilaisia valintoja voidaan tarkastella vastuullisina. Radikaali paha perustuu valintaan. Paha ihminen on paha siksi, että hän on valinnut pahat toimintaohjeet. Henkilöstä, jonka hyviä toimia ohjaa jokin muu vaikutin kuin moraalilain kunnioitus, Kant kirjoittaa: ”Persoonan moraalista arvoa tulee arvioida pelkästään hänen toimintaohjeensa hyvyden perusteella; tässä tapauksessa toimintaohje on kuitenkin lainvastainen, ja ihminen kaikista hyvistä teoistaan huolimatta paha.” (49)

Kantin mukaan ihminen on luonnostaan paha, koska ihmisen toimintaohjeiden perusta on aina pohjimmiltaan subjektiivinen. Ihmisellä on aina mahdollisuus kääntää ”vaikuttimensa nurin” ja valita itsensä pahana.

III

Kokonaisuus on joskus huomattavasti osiaan kehnompia. Kantin jälkeen pahan ongelmaa pohtii kaksitoista kirjoittajaa, heidän joukossaan Jussi Kotkavirta, Sami Santanen, Tuomas Nevanlinna ja Hannu Sivenius. Kirjan loppuun on koottu pahaa käsittelevän kirjallisuuden bibliografia, josta tosin puuttuvat lähes kaikki tärkeimmät paha käsitelleet ajattelijat, esimerkiksi Albert Caraco, Guido Ceronetti ja E. M. Cioran.

Radikaalin pahan kirjoittajakunta koostuu Lacanin harrastajista ja parista ulkopuolisesta vahvistuksesta. Lähitökohtaan vuoksi psykoanalyysi ylikorostuu. Psykoanalyysi lupaa subjektille tietoa tämän halun logiikasta. Ei sen väliä, että tällaista tietoa psykoanalyysillä ei ole koskaan ollut, ei ole eikä tule koskaan olemaan: tärkeää on se, että subjekti saadaan uskomaan tällaisen tiedon saavuttamisen mahdollisuuteen. Analyysillä on toisin sanoen viettelyn rakenne.

En epäile kirjan psykoanalyttisesti suuntautuneiden kirjoittajien vaikuttimia. En usko heidän pönkittävän psykoanalyysin konservatiivista käyttöä, en usko heistä kenenkään lukeutuvan psykiatrisen vallankäytön kannattajiin, en usko, etteivät he olisi aidosti hädissään pahasta. Minua huolestuttaa se, että psykoanalyysin harrastajat kerta kerran jälkeen ohittavat psykoanalyysiin kohdistetun kritiikin – on kyse sitten Deleuzen ja Guattarin kirjoituksista tai Richard Websterin *Why Freud Was Wrongin* kaltaisista teoksista – ikään kuin se ei lainkaan koskisi ”heidän” psykoanalyysiään. Ei tunnu olevan argumenttia tai empiiristä näyttöä, joka saisi heidän käsitelkoneistonsa vankkumaan.

Hyväntahtoisesti voidaan tieteenkin ajatella, että psykoanalyysiä käytetään vain heuristisena välineenä. Heuristiset välineet tekevät kuitenkin maailman usein näköisekseen, eikä maailmasta itsestään ole epänäköistä kuvaa korjaamaan. Sitä paitsi on kaikkea muuta kuin ilmeistä, voiko psykoanalyysin heuristista käyttöä erottaa psykoanalyysiin kohdistetusta kritiikistä. Psykoanalyysin teoreettinen pohja on kyseenalainen, empiiristä näyttöä sen puolesta on erittäin vähän, ja hoitomuotona se on hidas, kallis ja tehoton. *Radikaalissa pahassa* tämän ei kuitenkaan anneta häiritä: psykoanalyysiä tarjotaan jopa välttämättömäksi välineeksi pahan ymmärtämisessä.

Toiseksi: psykoanalyysin kritiikkiä ei voida suorittaa psykoanalyysin kielellä. Miksi tämä jargon, joka ei mitään todista eikä mitään selvennä? Jussi Kotkavirran mukaan ”[j]okaisessa meistä on niin naristista projektiota kuin sadismia” (89), Janne Porttikivi toteaa että ”masokisti antaa Toisen käskyille heti Lain voiman” (253) ja Juhani Lindell sanoo ”[k]uten tunnettua esimerkiksi fetissi kantaa mukanaan imaginaarista ’ymmärrystä’ äidin peniksestä” (263).

Ne tekevät sen itse. Vain tosikko tahotoisi vihjata, että on olemassa psykoana-

lyysiä hedelmällisempiä tapoja asettaa kysymyksiä.

Lisäksi psykoanalyysi on auttamattoman herraskaista. Mutta se, mikä eliiteille on teoriaa, on aina ollut massoille arkea. Eivätkä ne, joita paha arkipäivässä eniten koskettaa, jonota analyttikolle. Ne, joilla psykoanalyysiä ei ole, eivät myöskään sitä halua.

Puhumattakaan siitä, että ”lain” tai ”toisen” kaltaisten nimisanojen kirjoittaminen isolla alkukirjaimella on ainoastaan hieman huvittavaa.

IV

On vaikea kirjoittaa niin, ettei rakenna suojamuureja koko ajan. Oikein rutinoituneelta kirjoittajalta se ei onnistu ollenkaan. Kun tarkoituksena on teoreettisen otteen saaminen pahasta, pitäisi kai kirjoittaa taitamattomasti tai sivu suunsa. Muuten lukija on turvassa kuin vakuutusyhtiössä.

Radikaali paha on parhaimmillaan, kun Toomas Kotkas ja Jarna Petman kytkävät pahan problematiikan konkreettisiin poliittisiin ja vallankäyttöisiin kysymyksiin. Huonoimmillaan se on silloin, kun pahasta haetaan teoreettista otetta niin, ettei mitään pahaa pääse tapahtumaan. Silloin, kun puhutaan koko ajan ikään kuin asian vierestä. Köyhyydestä, päihteistä, mielenterveysongelmista tai yksinäisyydestä ei sanota sanaakaan. Sairaudesta, heikkoudesta, surusta tai kuolemasta ei sanota sanaakaan.

Kirjassa, jonka nimi on *Radikaali paha*.

Kirjassa, joka painaa 345 grammaa ja jossa on 294 sivua.

Tapani Kilpeläinen